

VVDM gered door CPN

Frank Oosterboer

In 1976 kwam de VVDM in zwaar weer terecht nadat defensie-minister Vredeling de soldatenbond voor het blok had gezet met de vraag of het weigeren van dienstbevelen een beleidsinstrument was. Een in de ogen van Vredeling onbevredigend antwoord zou ernstige consequenties kunnen hebben voor het functioneren van de VVDM en mogelijk zelfs voor haar bestaan. Een ondubbelzinnig antwoord was op zijn plaats, maar binnen de VVDM waren de meningen hierover sterk verdeeld.

Deze brochure is de samenvoeging en bewerking van vier artikelen die in 2020 op www.dewinkelhaak.net verschenen.

De VVDM, een organisatie met meerdere gezichten

De meeste leden waren er zich niet van bewust dat de VVDM als organisatie bepaald geen homogeen geheel was. De actieve leden die de afdelingen vormden of zitting hadden in het hoofdbestuur, hadden allemaal hun eigen motieven om zich voor de soldatenbond in te zetten. De meesten vanuit de gedachte dat een sterke vertegenwoordiging van dienstplichtigen noodzakelijk was: de VVDM als vakbond en niet (veel) meer. Er waren anderen met een eigen agenda, zij waren behalve VVDM-lid tevens lid van andere organisaties. Hiervan waren de Bond voor Dienstplichtigen (BVD) en het aan de Communistische Partij Nederland (CPN) verbonden Algemeen Nederlands Jeugd Verbond (ANJV) de meest in het oog lopende en binnen de VVDM ook de meest invloedrijke. Die eigen agenda leidde volgens toenmalig VVDM-voorzitter Theo de Roos tot spanningen en ook tot verdenkingen binnen het hoofdbestuur.¹

Vooraf de BVD, die ter onderscheiding van de Binnenlandse Veiligheidsdienst vaak als witte BVD werd aangeduid, vormde voor De Roos tijdens zijn voorzitterschap een probleem. De BVD was haar leven als Bond voor Dienstweigeraars begonnen, maar verzette de bakens en wilde proberen om het leger van binnenuit het werk onmogelijk te maken. In de woorden van een van hen: "In het leger gaan om de boel te verzieken."² De naam werd in 1970 veranderd in Bond voor Dienstplichtigen en de nieuwe koers werd ingezet. Omdat de BVD te klein was en dat ook zou blijven, traden BVD-leden toe tot de VVDM en werden actief binnen de afdelingen. In veel gevallen waren zij daar de drijvende krachten. De BVD zou zich binnen de VVDM ontpoppen als haar radicale vleugel. Op kazernes waar BVD'ers dominant waren, werden meer dan eens acties gehouden waarover het VVDM-hoofdbestuur weinig had te zeggen. De Roos: 'De witte BVD was heel actief en had meer de hand in dat soort acties. Dat was de spanning met het hoofdbestuur. Wij zaten helemaal niet te wachten op wilde acties, zoals elke vakbond helemaal niet zit te wachten op wilde stakingen.'

Naast BVD'ers waren er ook leden van het ANJV binnen de VVDM actief. Het ANJV was een communistische jongerenorganisatie en formeel onafhankelijk van de CPN,³ maar er wel aan gelieerd. Een aantal prominente CPN'ers als Marcus Bakker en Joop Wolff waren in hun jonge jaren bestuurder van het ANJV geweest.⁴ Eind jaren zeventig werd een achtergrond als ANJV'er een handicap voor VVDM-leden die zich kandidaat stelden voor het hoofdbestuur. Binnen de VVDM werd men bezorgd over de (te grote) invloed van de CPN.

Het waren deze twee stromingen die in het voorjaar van 1976 mede een hoofdrol zouden spelen in het

1 Interview Theo de Roos dd. 29-08-2016. De Roos was voorzitter in 1976.

2 Spaan, H., *Soldatenprotest 1966-1984*, webversie, hoofdstuk 2.

3 Dat was formeel, maar valt sterk te betwijfelen zoals we in het vervolg zullen zien.

4 nl.wikipedia.org/wiki/Algemeen_Nederlands_Jeugd_Verbond

Een bekend BVD-affiche dat op kazernes verboden was vanwege zijn krijgstuchondermijnende karakter.

opstellen van het antwoord, dat het VVDM-bestuur moest geven op Vredelings vraag: 'Behoort het weigeren van dienstbevelen naar het oordeel van de VVDM tot de aanvaardbare beleidsinstrumenten bij het verwezenlijken van haar doeleinden als vakbond?' Een onbevredigend antwoord zou kunnen leiden tot verslechtering van de positie van de VVDM, tot het intrekken van de faciliteiten die de krijgsmacht haar ter beschikking stelde, en zelfs het bestaan van de soldatenbond in gevaar kunnen brengen.

De VVDM in zwaar weer

In de periode voorafgaand aan het conflict met defensie-minister Vredeling was de VVDM sterk tegengewerkt bij de ledenwerving. Dit leidde tot verwijdering van ledenwervers van kazernes en zelfs arrestaties en straffen. In deze periode werden er ook diverse acties gehouden die erg slecht vielen bij de legerleiding. Achter de schermen werd door Bevelhebber Landstrijdkrachten luitenant-generaal van der Slikke aangedrongen om de VVDM aan te pakken en illegale acties zwaar te bestraffen. Een van deze acties was de staking in Zuidlaren, die de positie van de VVDM verzwakte en op de achtergrond een rol speelde bij het onder druk zetten van de VVDM door Vredeling.⁵

5 Oosterboer, F., *De staking bij 44 Painbat, achtergronden van de confrontatie tussen minister Vredeling, legerleiding en VVDM, 2016*

Een voorlopig antwoord

Het gesprek met Vredeling op 14 april 1976 zou gaan over tegenwerking tijdens de ledenwerving. Zover kwam het niet, Vredeling wilde slechts weten of de VVDM het weigeren van dienstbevelen als beleidsinstrument hanteerde. De VVDM-delegatie toonde zich verbaasd en overdonderd, en antwoordde: 'Wij zoeken niet het conflict. Maar als geprobeerd wordt met dienstbevelen de VVDM tegen te werken, kan het nodig zijn bevelen niet op te volgen.' Met dat antwoord nam de minister geen genoegen en beëindigde het overleg. Hij zou zijn vraag opsturen en gaf de VVDM een maand de tijd om te reageren.⁶

Op de bijeenkomst van 22 april van de Landelijke Strategie Commissie (LSK) van de VVDM, waar het hoofdbestuur en vertegenwoordigers van diverse afdelingen aan deelnamen, moest een begin van het antwoord worden geformuleerd. De bijeenkomst moest richtlijnen opstellen voor de Bijzondere Leden Vergadering (BLV) die voor 28 april stond gepland. Voorzitter Theo de Roos noemde de vraag van Vredeling een truc om het punt van tegenwerking te omzeilen en hij vond dit passen 'in de huidige hetze in de media en op de kazernes tegen de VVDM.' Hij schetste echter het gevaar dat: '... als we toegeven dat weigeren van dienstbevelen een beleidsinstrument is, we op geen enkele steun vanuit politieke partijen en vakbonden kunnen rekenen.'⁷ Het gevolg zou regelrechte isolatie van de VVDM zijn en haar ondergang kunnen betekenen. Het bestuur wilde in geen geval in 'die hoek gedrukt worden'. Vooral niet nu men terug wilde keren in het Georganiseerd Overleg tussen ministerie en militaire vakbonden, waar de VVDM enige tijd geleden was uitgestapt. Er stond met het antwoord veel op het spel.

De volgende dag ging een persbericht de deur uit waarin werd uitgelegd dat de BLV de week erop met een antwoord aan de minister zou komen. Dat antwoord zou een reeks elementen moeten bevatten. Als eerste: 'De vraag van de minister wordt ontkennend beantwoord; het weigeren van dienstbevelen behoort niet tot de beleidsinstrumenten van de VVDM.' Het persbericht ging verder in op de achtergronden van het conflict: de belemmering van ledenwerving die in strijd was met de gemaakte afspraken tussen VVDM en Defensie.⁸

'Capitulatie-brief VVDM aan Vredeling' kopte het *Limburgs Dagblad* op 24 april en het *NRC* had als kop: 'VVDM van 'heilloos pad' teruggekeerd'. De hetze in (een deel) van de pers waarover De Roos had gesproken was reëel.

Het *Limburgs Dagblad* had eerder in een redactioneel commentaar geschreven dat er maar eens onderzoek gedaan moest worden naar de achtergronden en werkwijze van de VVDM. Wat is de VVDM eigenlijk? vroeg het LD zich af: 'Een vakvereniging met een oprechte sociale doelstelling? Of een werktuig - van wie, van wat?

- om een niet onbelangrijk instrument van de staat te ontkrachten?⁹

De VVDM was haar krediet kwijt bij een deel van de maatschappij; en in het leger bij veel beroepsmilitairen als gevolg van allerlei kleinere acties en incidenten. Wat de bereidheid tot tegenwerking deels verklaart. Maar ook bij politiek rechts, zoals VVD-Kamerlid Ploeg liet merken in een interview: minister Vredeling moest alle overleg schorsen, zeker nu de VVDM zich als politieke pressiegroep manifesteerde. Ploeg maakte ook bezwaar tegen de stakingsactie in Zuidlaren in februari.¹⁰ Deze actie werd niet ondersteund door de VVDM, maar dat maakte in de beeldvorming niet uit.

Het wachten was nu op de avond van 28 april. De actieve leden kregen ter voorbereiding het BLV-boekje opgestuurd met het verslag van de LSK en de conceptbrief aan Vredeling. Tevens bevatte het de uitgangspunten voor het Georganiseerd Overleg, als de VVDM daar weer aan deel zou nemen.

De oorlogsverklaring van de korporaals

Terwijl Vredeling de VVDM met de rug tegen de muur duwde, deed ook de Landelijke Korporaalsvereniging (LKV) een duit in het zakje. De korporaals waren het zat, ze konden niet anders, de VVDM had het echt te bont gemaakt en op 23 april 1976 verklaarde de LKV de 'oorlog' aan de VVDM. Het smeulde al jaren binnen de rangen van de beroepskorporaals, maar het gespot met prins Bernhard in VVDM-blad Twintig was de spreekwoordelijke druppel. De korporaals waren nu eenmaal vurige aanhangers van het vorstenhuis. Er was meer oud zeer dan de aanval op de prins (die niet vies van steekpenningen was gebleken), zo ergerden de korporaals zich al jaren aan dienstplichtigen, wat geweten werd aan de VVDM. Dienstopdrachten die niet werden opgevolgd en dan werd de korporaal vaak op het matje geroepen als hij een rapport opmaakte, niet de soldaat. Acties van soldaten die een doorn in het oog waren en het taalgebruik dat 'diep in het vlees van deze groep vaderlands gezinde militairen snijdt'¹¹ Volgens LKV-voorzitter M.C.A. Meijer in het Nieuwsblad van het Noorden dat een interview met hem had, was er na zijn uitspraken lichte paniek bij de VVDM uitgebroken. En waren er veel adhesiebetuigingen ontvangen; ook een van paleis Soestdijk, van de prins zelf!

Bovenstaande bewoordingen zijn deels overgenomen van het Nieuwsblad. Bij lezing kun je het vermoeden krijgen dat de verslaggever de LKV niet helemaal serieus nam.

6 BLV-boekje voor 28 april 1976.

7 Idem.

8 Idem.

9 *Limburgs Dagblad* 17-04-1976.

10 *Nieuwsblad van het Noorden* 27-04-1976.

11 *Nieuwsblad van het Noorden* 05-05-1976.

Een vergadering zonder besluit

Op 28 april vond de Bijzondere Leden Vergadering plaats in Kreatum aan de Oude Gracht in Utrecht. Voorzitter Theo de Roos hield de inleiding en vertelde nog eens wat de gang van zaken was. Vredeling had een truc uitgehaald om niet over tegenwerking bij de ledenwerving te hoeven praten, en de vraag gesteld: of het weigeren van dienstbevelen een beleidsinstrument van de VVDM was. 'Ondanks het feit dat 'de vraag' het werkelijke probleem omzeilt, kunnen we niet om een antwoord heen.'

De Roos verdedigde het conceptvoorstel van het bestuur. Een bevestigend antwoord aan Vredeling zou de rechtse pers en de legerleiding in de kaart spelen, en de VVDM in de illegale hoek drukken. Voor zo'n antwoord zou er geen steun zijn van politieke partijen en vakbonden. Door niet of positief te antwoorden zouden degenen die de VVDM wilden tegenwerken een vals argument in handen krijgen.

Twee kampen tekenden zich af in de vergadering. Een gematigd dat het voorstel van het bestuur steunde en een dat een meer radicale positie innam, vooral de leden van de BVD en het ANJV waren hierin terug te vinden. Het bestuur kreeg flinke kritiek te verwerken van meerdere afdelingen. Het persbericht van 23 april werd door hen betreurd en bekritiseerd. Er werd opgemerkt dat de VVDM in het verleden wel degelijk weigering van dienstbevelen als instrument had gehanteerd. Later in de vergadering werd er voor gepleit dit actie-instrument niet op te geven.

Moest er wel een antwoord komen? District VIII vond Vredelings vraag onjuist en stelde voor deze terug te spelen. Een deelnemer had een mandaat van de afdeling Grave om iedere motie tegen het conceptantwoord te ondersteunen. Er werd gewaarschuwd voor een breuk tussen het bestuur en de leden wanneer de VVDM zichzelf beperkingen zou opleggen of 'een bond van onderkruipers' zou worden. Ook werd gesteld dat soldaten zelf hun actievormen bepaalden en dat het VVDM-bestuur zich hier achter moest stellen. Kortom: geen makkelijke avond voor het bestuur.

Zes moties werden ingediend voor een ander antwoord of juist geen antwoord. Later op de avond werd een schorsing ingelast om te kijken of de moties onder één noemer konden worden gebracht, waarna twee moties overbleven.

De meest radicale was die van District XI (Leiden), zij stelde de vrijheid van vakbondswerk als een onvervreemdbaar recht te beschouwen en het ontoelaatbaar te vinden dat dit door middel van dienstbevelen werd gedwarsboemd. Een vakbond en haar leden maken zelf uit welke middelen zij hanteren.

Een gezamenlijke motie van acht afdelingen waaronder Havelte was gematigder. Zij wilden als antwoord op Vredelings vraag: 'Wij streven het weigeren van dienstbevelen niet na, maar als de kommandanten zelf de faciliteitenregeling en andere rechten van de soldaten aan hun laars kunnen lappen, komt het onvermijdelijk

tot onjuiste dienstbevelen. Soldaten bepalen dan zelf hun aktiemiddelen en het VVDM-bestuur moet zich stellen achter de actievormen, zoals die door de leden langs democratische weg worden vastgesteld.'¹²

De motie van district XI werd door anderen wel aanvaardbaar genoemd, maar op dit moment onverstandig. Er tekende zich een meerderheid af voor de gezamenlijke motie die ook werd gesteund door de BVD'ers.^{13*} Voor het bestuur was de motie van District XI onaanvaardbaar. Haar bezwaren tegen de gezamenlijke motie waren na nog een gespreksronde niet weg en het bestuur wilde zich er nader over beraden. Het was ondertussen laat geworden en met instemming van de meerderheid werd de vergadering om 22.50 uur verdaagd. Aan de discussie over hervatting van deelname aan het Georganiseerd Overleg was men zelfs niet toegekomen. Een tweede BLV werd noodzakelijk en die werd voor 19 mei uitgeschreven.

Het eerste conceptantwoord

'In antwoord op uw brief van 22 april j.l. delen wij U het volgende mede: de door U gestelde vraag beantwoorden wij ontkennend. De VVDM als organisatie bezigt niet het weigeren van dienstbevelen als beleidsinstrument om haar doelstellingen te verwezenlijken. De ledenvergadering van de VVDM heeft ook nooit een besluit in deze zin genomen'

(opgesteld na de LSK van 22-04-1976 en vermeld in het BLV-boekje voor 28 april.)

Het tweede conceptantwoord

In het BLV-boekje voor 19 mei was een herschreven conceptantwoord opgenomen, waar de meningen van de BLV van 28 april deels in waren verwerkt.

'In antwoord op uw brief van 22 april j.l. delen wij U het volgende mede: de door U gestelde vraag heeft bij ons grote bevreemding gewekt ...' Waarna Vredelings vraag werd beoordeeld als ultimatief, frustrerend en bedenkelijk. Het werkelijke antwoord volgde in een aparte alinea: 'De VVDM houdt zich als vakbond van dienstplichtigen niet bezig met het beantwoorden van de vraag naar het doel en het doelmatig functioneren van de nederlandse krijgsmacht. De VVDM streeft er dan ook niet naar om door weigeren van dienstbevelen een goed functioneren van de krijgsmacht aan te tasten. Als organisatie wenst zij het weigeren van dienstbevelen niet als beleidsinstrument te hanteren.'

¹² Verslag BLV dd. 28 april 1976.

¹³ Spaan, H., *Soldatenprotest 1966-1984*, webversie, hoofdstuk 6.

Met dank aan Marcus Bakker

Er stond veel op het spel, niet in het minst het voortbestaan van de VVDM. Als de soldatenbond een in Vredelings ogen onbevredigend antwoord zou geven, zou de erkenning als vakbond kunnen worden ingetrokken. Daarmee zouden alle faciliteiten vervallen: die voor de afdelingen op de kazernes, de vrijstellingen van dienst voor de leden van het hoofdbestuur, de ruimte die het bestuur had op de Hojelkazerne, de buitengewoon verloffregeling voor afdelingsbestuurders om de Algemene Ledenvergaderingen te kunnen bijwonen, de automatische inhoudingen van de contributies op de wedde van de leden. Ook zou er weinig sympathie overblijven in linkse politieke kringen en bij de vakbeweging. Het was de vraag of de VVDM dan nog levensvatbaar zou zijn.

De kwestie zoals die in de media was gekomen, kostte ondertussen leden. Bij de werving van nieuwe leden op de LIMOS in Nijmegen, waar de dienstplichtigen voor de luchtmacht werden opgeleid, was geen sprake van een teruggang maar van een val.¹⁴

Het alternatief voor het voorstel van het bestuur, de gezamenlijke motie, wilde met zoveel woorden juist niet zeggen dat de VVDM het weigeren van dienstbevelen niet als beleidsinstrument hanteerde. Als puntje bij paaltje kwam maakten de leden dit zelf uit, het bestuur moest zich hier achter stellen. Een heel ander antwoord dan het concept van het bestuur, dat veel eenduidiger was.

Het zag er niet naar uit dat in een tweede BLV de stemverhoudingen anders zouden liggen. In het BLV-boekje voor de vergadering van 19 mei werd in de ingezonden stukken van de afdelingen Leiden en Ermelo geen gas terug genomen. Een nieuwe stemming zonder meer zou een nederlaag voor het voorstel van het bestuur betekenen. Daarbij zou het vermoedelijk niet blijven, het bestuur zou kunnen terugtreden en de VVDM stuurloos achterlaten.

De BVD was zich van dit gevaar bewust en hield er rekening mee dat er dan vanuit de oppositionele afdelingen voor opvolging gezorgd moest worden. Zij zouden zeker een BVD'er kandidaat stellen.¹⁵ Henk Spaan, auteur van *Soldatenprotest 1966-1984*, schreef: 'Het bestuur had lucht gekregen van de voorbereiding van de BVD op een eventueel aftreden, en was op zijn hoede. Het besluit werd uitgesteld tot 19 mei, en in de tussentijd concludeerde het bestuur dat de BVD was bijgedraaid. Op 19 mei deelde het bestuur mede dat het bereid was om de motie van de radicale afdelingen uit te voeren, als die zou worden aangenomen. Dat bleek niet nodig te zijn. Het conceptantwoord van het bestuur werd met ruime meerderheid aangenomen.'

Had het VVDM-bestuur daar echt mee ingestemd of was dit een tactische zet? Oud VVDM-voorzitter Theo de Roos in 2016: 'Wij hadden het standpunt: wij willen die en die brief schrijven, we willen het niet verder laten

escaleren. Maar dan moet de BLV ermee akkoord gaan, anders moet het bestuur aftreden. Dat was een kwestie van erop of eronder.' Hieruit spreekt geen bereidheid om in te stemmen met de motie van de radicale afdelingen. De Roos: 'Nu bleek dat de witte BVD'ers een aantal afdelingen vertegenwoordigden, je kon het aantal stemmen zo optellen, je wist wat voor standpunt die hadden. Maar de ANJV deed er ook aan mee. Die waren ook van: Vredeling, daar moesten we niet voor buigen. Dat was de vijand. Toen heb ik Marcus Bakker gebeld, die ik nog niet kende. Ik was ook geen lid van de CPN maar dacht: 'Ik moet iets doen'. Marcus heeft ingestemd met een gesprek. Hij maakte een grapje en zei nog: 'Zullen we maar niet op de kazerne afspreken?' Dus hebben we een tijdje zitten praten in een café in Utrecht. Ik zei: 'Dit is mijn probleem. Als de ANJV meegaat in de stemming verliest het bestuur en treden we af. Dat lijkt mij een slecht idee.' Bakker: 'Ja. Regelen we.' De volgende dag kwamen de ANJV'ers naar me toe en zeiden: 'Theo, het is allemaal in orde hoor, het komt goed.'¹⁶

En het kwam goed. Ondanks dat er 'Een woeste ledenvergadering' (*Twintig*) werd gehouden, bleek er een meerderheid te bestaan voor het conceptantwoord van het bestuur. Voor waren 8947 stemmen, voor de (gezamenlijke) motie Havelte en andere afdelingen: 5902, blanco stemmen: 1877. Vredeling kreeg de volgende dag per brief het antwoord dat hij (waarschijnlijk) wilde. Daarmee kwam de soldatenbond weer in rustiger vaarwater en even later werd ook weer deelgenomen aan het Georganiseerd Overleg.

Steun van buiten

De VVDM stond niet helemaal alleen, zo kreeg zij steun van het FNV dat op 11 mei 1976 een telegram naar Vredeling stuurde: 'Het in vrijheid verrichten van vakbondswerk binnen de legerplaatsen moet worden gewaarborgd.' De federatie vertrouwde erop dat het conflict tussen defensie en de VVDM in goed overleg kon worden geregeld.¹⁷ Een aantal jongerenorganisaties waaronder het ANJV sloeg de handen ineen en hield onder het motto 'Handen af van de VVDM' op 11 mei in Amsterdam een demonstratie ter ondersteuning van de soldatenbond.¹⁸

14 Verslag BLV dd. 28 april 1976.

15 Spaan, H., *Soldatenprotest 1966-1984*, webversie, hoofdstuk 6.

16 Interview met Theo de Roos 29-08-2016.

17 *Het Vrije Volk* 12-05-1976.

18 *De Waarheid* 28-04-1976.